

תוכן עניינים

1. מבוא.....	1-2.
2. קולוניאליזם.....	3-7.
3. 2.2 קולוניאליזם קלאסי.....	5-7.
4. 2.2 קולוניאליזם התיישבותי.....	4-5.
5. 3. יהדות צפון אפריקה – היסטוריה כללית.....	8-13.
6. 3.1 יהדות מרוקו.....	9-10.
7. 3.2 יהדות אלג'יריה.....	10-11.
8. 3.3 יהדות תוניסיה.....	11-12.
9. 3.4 יהדות לוב.....	12-13.
10. 4. ניתוח מקרה הבוחן.....	14-21.
11. 4.1 שינוי בתחום המשפט וסמכויות השלטון.....	16-17.
12. 4.2 שינוי בתחומי החינוך והתרבות.....	17-18.
13. 4.3 שינוי ביחסים בין מוסלמים ליהודים.....	18-19.
14. 4.4 הקולוניאליזם האיטלקי בלוב.....	19-21.
15. 4.5 כיבוש צרפת על ידי הגרמנים.....	21.
16. פרק 6 סיכום ומסקנות.....	22-25.
17. בביליוגרפיה.....	25-27.

1. מבוא:

האיסאלם שלט בצפון אפריקה למעלה מאלף שנים. במאות ה-19 וה-20, החלו המעצמות האירופיות להשתלט בהדרגה על צפון אפריקה, היה זה חלק מתהליך כלל עולמי המכונה קולוניאליזם. שמשעותו השתלטות של מעצמות מערביות על שטחים ואוכלוסיות באסיה ובאפריקה (צור, 2003, עמוד 23). התקופה הקולוניאלית בארצות המזרח התיכון ובארצות צפון אפריקה (ארצות המגרב) החלה במאה ה-15 והסתיימה באמצע המאה ה-20, אך שיאה היה במאה ה-19. בתקופה זו המעצמות האירופאיות: צרפת, בריטניה ואיטליה השיגו שליטה בשטחים אחרים בעולם והפכו אותם לקולוניות (מושבות) שלהן באמצעות תהליכים כלכליים, פוליטיים, צבאיים ותרבותיים. לתהליך זה של התפשטות טריטוריאלית של אומה אחת על שטחי מדינות אחרות קוראים "אימפריאליזם", ולמדינה ששולטת בקולוניות קוראים "קולוניאליזם". המעצמות הכובשות ניסו להצדיק התפשטות זו מבחינה מוסרית, על אף שהן לא באמת רצו להפיץ את תרבותן לעמים שנחשבו כנחותים.

מטרה זו שכונתה "המשימה המתרבתת" הייתה הסיבה לכל הכיבושים הקולוניאליזם והיא העניקה הצדקה מוסרית לכך ולגיטימציה. למעשה המניעים העיקריים לכיבוש אדמות אפריקה היו מסחריים – כלכליים, אך במקרים רבים נלוו אליהם גם מניעים צבאיים, פוליטיים ותרבותיים. (גיאנו, 2012, עמוד 149) היהודים בתקופה העות'מנית, הטרומ קולוניאלית, חיו במדינות צפון אפריקאיות בקהילה משלהם והיחס אליהם היה מורכב. הם שמרו על דתם ע"י שימור מוסדות דת משלהם כגון בתי כנסת, ישיבות, ומוסדות צדקה. הם חיו בשכונות נפרדות על מנת להימנע מעימותים ולשמור על חייהם והם דיברו בשפה המקומית. מעמדם המשפטי הוגדר לפי חוקי האיסלאם ("השריעה") במכלול של תקנות שנקראו "חוקי עומר" והם נחשבו כבני חסות.

מעמד הדימי הבטיח מצד אחד את בטחונם הפיזי והעניק להם את הגנת השלטון ואת חסותו מצד אחד, אך מצד שני הוא טמן בחובו נחיתות דתית וחברתית אשר באה לידי ביטוי בשורה של תקנות מגבילות ומשפילות שנועדו להבדיל אותם מחברת הרוב המוסלמי ולמנוע מהם שימוש נטול הגבלות במרחב הציבורי. חלק מהמאפיינים היו: תשלומי מס גולגולת (ג'יזיה), חיוב על לבוש מבדיל, איסור על רכישת קרקעות, צורת מגורים (גרו בבניינים נמוכים), איסור על עיסוק במלאכות מסוימות ותיעול לעיסוק במלאכות בזויות (צורפות, בורסקאי, הלואה בריבית, נפחות ועוד). (דה פליצה, 1980). בעבודה זו אסקור את ההשפעות של הקולוניאליזם על הקהילות היהודיות שחיו במדינות צפון אפריקה, אערוך השוואה ביניהם ואבחן את התמורות והשינויים שחלו בחיי היהודים בתחומים השונים: כלכלי, דמוגרפי, משפטי, דתי, חינוך ותרבותי תחת השלטון הקולוניאלי.

בתחום הכלכלי: היהודים החלו לעבור מהכפר לאזורים בעלי שליטה צרפתית ונפתחו בפניהם אפשרויות תעסוקה רבות. הם החלו לעסוק במקצועות חופשיים כגון: רופאים, אחיות, אדריכלים ורוקחים. יהודי מרוקו, שחיו בעיר החוף סאלה שבמרוקו, היו בעלי חנויות רבים ברחוב הקונסולים בראבט, בירת מרוקו. הם היו הספקים העיקריים של סחורות אירופאיות, בעיקר בדי צמר. בנוסף לכך, הם קיימו מערכת יחסים כלכלית – חברתית חזקה עם בני דתם במרוקו ובארצות אחרות וכמה מהם היו בני חסות של מדינות אירופאיות. (בראון, 1980). **בתחום המשפטי:** עד המאה ה-20 היהודים הם בני חסות של המוסלמים (=דימים) והיו מושפלים ומדוכים. כשהחל הכיבוש הקולוניאלי בארצות האיסלאם בוטל מעמדם של

היהודים כ"בני חסות" ומעמדם זהה למעמד המוסלמים. בתחום התרבות: היהודים נטו לסגל לעצמם את התרבות המערבית שהביא השלטון הקולוניאלי. בכך נפתחו בפני היהודים אפשרויות מגוונות לפרנסה ולחינוך. בני השכבות הגבוהות מקרב היהודים סיגלו לעצמם את התרבות האירופאית שנחשבה בעיניהם לתרבות גבוהה, נאורה ומתקדמת. ההתקרבות אל השלטון הקולוניאלי בלטה בעיקר בארצות ה"מגרב" שנשלטו ע"י צרפת (מרוקו, תוניסיה ואלג'יריה).

שאלת המחקר:

עבודה זו בוחנת את שאלת המחקר **כיצד השפיע הקולוניאליזם על היהודים שחיו במדינות צפון אפריקה?**

מטרת המחקר:

עבודתי תתמקד בבחינת הקולוניאליזם כגורם שהשפיע על חיי היהודים בצפון אפריקה. עבודה זו מבוססת על מאמרים, כתבי עת וספרים אקדמיים שעסקו בנושא זה. לב העבודה יתמקד בהשפעות והתמורות שחלו בחייהם של הקהילות היהודיות בארצות המגרב, ארצות צפון אפריקה בעקבות הכיבוש הקולוניאלי של האזור.

השערת המחקר:

ההשערה שלי כי לקולוניאליזם הייתה השפעה בכמה מישורים על חייהם של הקהילות היהודיות בצפון אפריקה

שיטת המחקר:

שיטת המחקר בעבודה זו תהיה איכותנית, העבודה תתבסס על ניתוח מאמרים אקדמיים, מחקרים וספרים שנכתבו בשנים האחרונות בנושא. ראשית אגדיר בפרק התיאורטי את המושג קולוניאליזם, בפרק ההיסטורי, אציג את חייהם של יהודי צפון אפריקה בתקופה שלפני השלטון הקולוניאלי ובפרק ניתוח מקרה הבורן, אנתח את ההשפעה שהייתה לקולוניאליזם על הקהילות היהודיות בכמה מישורים ותחומים בחייהם. בפרק האחרון, פרק הסיכום, אציג את המסקנות והתובנות מן העבודה וכן את הסיכום של השערת המחקר של עבודה זו.